

Landbruks- og matdepartementet
Postboks 8007 Dep
0030 OSLO

Vår saksbehandler
Anders Huus
+47 95 79 91 91

Vår dato
11.02.2016
Deres dato

Vår referanse
15/00862-48
Deres referanse

Innspill til jordbruksmelding

På departementets hjemmesider informeres det om at spørsmål som blir behandlet i jordbruksmeldingen er hvordan matproduksjonen kan økes, effektiviteten styrkes og hvordan konkurransekraften for jordbruksnæringen kan bedres. Norges Bondelag vil i dette innspillet komme inn på disse spørsmålene med hovedvekt på hvordan matproduksjonen og verdiskapingen kan økes. Vi vil innledningsvis understreke at:

- **Gode rammevilkår som gir inntektsmuligheter for bonden, er det viktigste virkemiddelet for å nå de landbrukspolitiske målene.**
- **Måloppnåelse er helt avhengig av et effektivt importvern som gir grunnlag for norsk produksjon og et prisuttak i markedet minst på nivå med kostnadsveksten, samtidig som også budsjettoverføringene økes.**
- **Det er ikke først og fremst gjennom strukturrasjonalisering at en styrker effektiviteten og konkurransekraften til jordbrukssektoren.**
- **Matproduksjonen skal økes med utgangspunkt i landets arealressurser og negative trender knyttet til utvikling av areal og sjølforsyning skal snus. Samtidig skal også klimautfordringene løses. Da må rammevilkårene til næringa styrkes.**

Norges Bondelag vil spesielt trekke fram tre grep regjeringa må legge vekt på i jordbruksmeldinga:

1. **At det etableres en særskilt budsjettbevilgning til en investeringspakke innrettet mot mindre og mellomstore fjøs tilpasset arealgrunnlaget for å oppfylle løsdriftskravet og behovet for økt produksjon av storfekjøtt.**
2. **Å styrke matsikkerheten, med et sterkt fokus på kornproduksjonen.**
3. **Å sikre distriktslandbruket med sterkere stimulans til større produksjon basert på grovfôr- og beiteressurser i områder lite egnet for kornproduksjon. Økt produksjon av storfekjøtt har et årlig verdiskapingspotensiale på 750 mill. kroner.**

1 Innledning

Aldri før har oppslutningen om norsk landbruk vært større enn nå. Forbrukerne er opptatt av kortreist mat, interesserer seg for matkultur og søker kunnskap om hvordan maten er produsert. Jordbrukets viktigste oppgave er å produsere mat i et omfang som dekker etterspørselen etter norskproduserte matvarer. Produksjon av fellesgoder som kulturlandskap, bosetting, verdiskaping og sysselsetting er verdifulle tilleggfunksjoner som følger av selve matproduksjonen. Det er et

Bondelagets Servicekontor AS

Postadresse:
Postboks 9354 Grønland
0135 OSLO

Besøksadresse:
Landbrukets Hus,
Schweigaardsgate 34 C
0191 OSLO

Telefon:
22 05 45 00

E-postadresse:
bondelaget@bondelaget.no

Norges Bondelag
Bondelagets Servicekontor AS

Org.nr.: 939678670
Org.nr.: 985063001 MVA

Bankkonto: 8101.05.12891
Bankkonto:: 8101.05.91392

Internett:
www.bondelaget.no

politisk ansvar å sikre matproduksjon til egen befolkning. I en urolig verden med knapphet på mat er matproduksjon, sjølforsyning og tilgang på mat de viktigste beredskapstiltak for et land. Norsk landbruk ønsker å brødfø en voksende befolkning og levere forbrukerne varer de etterspør. Til det trenger vi gode og forutsigbare rammevilkår som stimulerer til investeringer for framtida i bærekraftig produksjon og rekruttering til næringa. Vi har forventninger til at ei ny stortingsmelding om jordbrukspolitikken skal skape optimisme og få bred politisk oppslutning med grunnlag i de landbrukspolitiske målene som Stortinget har satt.

Skal norsk matproduksjon sikres for fremtidig generasjoner, må vi produsere mat på en bærekraftig måte der hele landet er i bruk. Jorda og utmarka må brukes slik at ressursene ikke forringes for kommende generasjoner. Landbruket skal gjøre sitt for å bidra til minst mulig klimautslipp. Vi er en del av klimaløsningen, bioøkonomien og det grønne skiftet. Klimaendringene fordrer at vi må tenke nytt. Det innebærer at vi må redusere klimapåvirkningen, tilpasse næringa endret klima og levere nye løsninger. Behovet for nye løsninger for å møte klimautfordringene, nye produkter og tjenester basert på biomasseproduksjon og økt matproduksjon, stiller høye krav til framtidig politikk. Gode løsninger som kan gi grunnlag for bred politisk oppslutning er avgjørende for langsiktige og stabile rammevilkår. Under slike betingelser kan bønder ta riktige framtidsrettede valg med hensyn til matsikkerhet, klima, god agronomi og trygg mat. **Jordbruk og foredlingsindustri skal bidra aktivt i det grønne skiftet og være viktige bidragsytere i verdiskaping og sysselsetting i fastlands-Norge.**

2 Mål for norsk landbruk

Mat er et basisbehov, og retten til mat en menneskerettighet. Gjennom FN-konvensjonen har hver stat forpliktet seg til å sørge for matsikkerhet for sine innbyggere. Vi importerer over halvparten av maten vi spiser målt på kaloribasis. 1000 millioner mennesker i verden sulter. Norge har en etisk forpliktelse til å brødfø egen befolkning.

Skal det bli mat nok til alle, må verdens matproduksjon øke med 60 prosent fram mot 2050 i følge FN. Da vil det trolig være ni milliarder munner som skal mettes. Da må alle tilgjengelige ressurser tas i bruk, og produksjonene må være tilpasset de naturgitte forholdene. Å øke matproduksjon i en situasjon med sterk befolkningsvekst og klimaendringer med både tørke og flom, er kanskje den største utfordringen verden står overfor.

For knappe fem år siden vedtok Stortinget Meld. St. 9 (2011-2012) "Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords". Meldinga satte etter vårt syn et helt nødvendig fokus på økt matproduksjon i Norge. Norges Bondelag konstaterer at dagens Storting har løftet ambisjonene ytterligere. I forbindelse med jordbruksoppgjøret 2015 uttalte en samlet næringskomité:

«Komiteen viser til at det er bred enighet om at norsk landbruk skal ha fokus på økt matproduksjon med intensjon om økt selvforsyning.»

Norges Bondelag støtter dette produksjonsmålet og mener dette må være hovedmålet i norsk landbrukspolitikk framover.

Beregninger fra NIBIO viser at sjølforsyningsgraden gikk ned med ett prosentpoeng i 2014, til 46,9 prosent. Korrigert for import av fôr er sjølforsyninga nede i 38 prosent. Riktignok eksporterer vi mye fisk, men nesten alt fôret til oppdrettsfisken er importert (både animalsk fett og karbohydrater). Sterkt fallenden kornareal gir økt import av råvarer til matmel- og kraftfôrindustrien, som reduserer omfanget av norsk matproduksjon basert på norske fôrressurser. Importen øker også av frukt, bær, poteter og grønnsaker vi har forutsetninger for å produsere. **Dette viser at Norge har lav mat-sikkerhet og vil være sårbar i en krisesituasjon. Hovedutfordringen for å øke sjølforsyningen er å øke norsk mat- og fôrkornproduksjon.**

Vår dato
11.02.2016

Vår referanse
15/00862-48

Regjeringa må:

- **Sette nasjonale mål for matvareberedskap slik Norge hadde tidligere.**
- **Følge opp stortingsflertallets anmodning om å foreta en grundig risiko- og sårbarhetsanalyse hvor matproduksjon, matforsyning og beredskap inngår som en del av samfunnssikkerhetsperspektivet.**

En samlet næringskomité gjør en viktig presisering i at:

”reell økt selvforsyningsgrad er avhengig av at økt matproduksjon skal være med grunnlag i norske ressurser. Dette må legges til grunn ved utformingen av landbrukspolitikken”.

Reell økt sjølforsyning og matsikkerhet forutsetter at mest mulig av norsk matproduksjon er basert på norske areal- og fôrressurser. Hele landet må utnyttes, med en geografisk produksjonsfordeling som maksimerer totalproduksjonen. Nye, trygge fôrråvarer må utvikles og tas i bruk. Et landbruk med både små og store bruk gjør oss best i stand til å produsere maten på en bærekraftig og klimavennlig måte.

I budsjettproposisjonen for 2016 er det stilt opp fire landbrukspolitiske hovedmål med 12 delmål som et samlet Storting har sluttet seg til:

Matsikkerheit	Landbruk over heile landet	Auka verdiskaping	Berekraftig landbruk
Produsere og sikre tilgang til maten for brukarane etterspør	Balansert geografisk utvikling i landbruket	Konkurransedyktig råvareproduksjon og næringsmiddelindustri	Ivareta landbrukets kulturlandskap
Sikre forbrukarane trygg mat	Robust og effektivt landbruk	Lønsam utnytting av gardens samla ressursar	Berekraftig bruk av og vern om landbrukets areal og ressursgrunnlag
God dyre- og plantehelse samt god dyrevelferd	Ei økologisk og økonomisk bærekraftig reindrift	Berekraftig skogbruk og konkurransedyktige skog- og trebaserte verdikjeder	Redusert utslepp av klimagassar, auka lagring av karbon og gode klimatilpasningar
Ei effektiv landbruks- og matforvaltning			
Forskning, innovasjon og kompetanse skal bidra til at hovudmåla i landbruks- og matpolitikken blir nådde			
Ivareta norske interesser og sikre framgang i internasjonale prosessar			

Norges Bondelag viser til høringsmøte 24. november 2015 der daværende Landbruks- og matminister understreket at målene i landbrukspolitikken ligger fast. **Vi legger til grunn at dette videreføres av dagens politiske ledelse og at den nye meldinga utformes med basis i disse.**

3 Bærebjelkene i jordbrukspolitikken

Den norske jordbrukspolitikken har fire bærebjelker:

- **Importvern.**
- **Jordbruksavtalen med prisforhandlinger og budsjettoverføringer**
- **Markedsordningene**
- **Juridiske virkemidler og eiendomspolitikk med familiejordbruk og selveiende bønder.**

Bærebjelkene skal sikre forbrukerne norskprodusert mat til stabile priser, samtidig som bonden skal gis inntektsmuligheter og velferdsordninger på linje med resten av samfunnet. Bærebjelkene har gitt grunnlag for matproduksjon over hele landet, både på mindre og større bruk, og bidratt til forutsigbarhet for både bonde og forbruker.

Norges Bondelag kan ikke se at det er mulig verken å øke matproduksjonen, styrke effektiviteten eller bedre konkurransekraften uten disse bærebjelkene. Regjeringa må derfor bygge på alle fire bærebjelkene når landbruket skal videreutvikles for framtida. Bærebjelkene er avgjørende for rekruttering til næringa.

4 Arealbruk

4.1 Arealutvikling

Tabell 1 Utvikling i jordbruksareal, 1000 daa

	1979	1989	1999	2009	2014
Åker og hage	4150	4430	3995	3566	3321
Fulldyrka eng og beite	4156	4384	4877	4828	4783
Fulldyrka i alt	8306	8814	8872	8394	8103
Annen eng og beite	1233	1095	1511	1748	1756
Jordbruksareal i drift i alt	9539	9909	10382	10142	9859

De siste åra er jordbruksarealet redusert, mye på grunn av gjengroing og nedbygging av matjord. Det er særlig i Agderfylkene, Telemark, deler av Vestlandet, Nord- Norge og i fjellregionen at jordbruksarealer gror igjen. I grenseområdene mot Sverige, der rovdyr er et stort problem, ser vi at både utmarksbeite og dyrket mark gror igjen. I mer sentrale områder er nedbygging av matjord den største utfordringen.

Aktiv matproduksjon ivaretar et vakkert kulturlandskap med rikt naturmangfold. Utnyttelse av utmarksressurene gjennom beitebruk bidrar til et stort biologisk mangfold som utfordres om arealbruken endres. Siden 50-tallet er kanaliseringspolitikken, med fokus på lønnsomhet i kornproduksjonen blitt ført for å stimulere til kornproduksjon på arealer der klima er egnet for det. Derfor dominerer kornproduksjonen områdene rundt Oslofjorden og Trondheimsfjorden. Kanaliseringspolitikken har trolig vært det viktigste virkemidlet for optimal utnyttelse av landets samlede arealressurser. Som et resultat av at denne politikken er svekket, er åker- og hagearealet redusert med 1,1 millioner dekar fra 1989 til 2014.

Regjeringa må

- Videreføre kanaliseringspolitikken som legger til rette for størst mulig samla produksjon fra norsk jordbruk. Det må produseres korn og grønt der det er forutsetninger for det, og beite og gras i resten av landet.
- Legge til rette for at arealressursene i hele landet utnyttes. Det må gis føringer om at kartdata i større grad skal tas i bruk, blant annet for å stimulere til å drive arealer med driftsvansker.
- Legge til rette for lønnsom matproduksjon med en produksjonsstruktur tilpasset de naturgitte forholdene i landet. Virkemiddelsystemet må differensieres med en sterkere distrikts- og strukturinnretning.

Budsjettnemnda for jordbruket har beregnet at om lag 75 prosent av energiinnholdet i norsk fôr (grovfôr og kraftfôr) er norsk. For å styrke den reelle sjølforsyningen må Regjeringa i meldinga sette et mål om at 85 prosent av energiinnholdet i norsk fôr skal være norskprodusert innen 2025. En strategi for å nå dette målet kan være å:

- Intensivere forskningen på bruk av alternative proteinkilder, både fra grønn og blå sektor (j.fr Foods of Norway).
- Styrke rådgivningen mot grovfôrproduksjonen.

- **Stimulere til forskning og utvikling av nye fôrvarer som er tilpassa et endra klima.**
- **Utarbeide en plan for å styrke kornproduksjonen.**
- **Stimulere til økt beitebruk, særlig i utmarka. Beite er effektiv utnyttelse av utmarsressursene. De må ivaretas for framtidig kjøttproduksjon og hindre gjengroing.**
- **Stimulere til større avkastning på arealene. God drenering er avgjørende for arealproduktiviteten og effektiv matproduksjon.**
- **Gjøre det mer lønnsomt å investere i jordveien.**

4.2 Vern av matjord

Å produsere mest mulig mat på egne ressurser er den beste matberedskapen for en nasjon. Det tar mange år å få opp igjen matproduksjonen dersom arealet gror igjen eller forringes på annen måte. Kun 3 prosent av Norges landareal er dyrka mark. Disse begrensede landområdene utgjør det viktigste ressursgrunnlaget for norsk jordbruk. Det er begrensede muligheter til å dyrke opp nye, større produktive jordbruksarealer, men der dette er en mulighet må det opp stimuleres til nydyrking. Dyrking av korn og gras på arealene er basisen for melke-, egg- og kjøttproduksjonen.

Årlig omdisponeres rundt 6000 dekar dyrket mark. Dette er uforenlig med Stortingets mål om økt matproduksjon med intensjon om økt sjølforsyning. Av hensyn til kommende generasjoner er Norges Bondelag bekymret for den store omdisponeringen av matjord. Med så lite jordbruksareal som Norge har, kan ikke jorda bygges ned til bolig- og næringsformål bare fordi den ligger bynært til. Stortinget vedtok nylig en innstramming av det nasjonale målet fra 6000 til 4000 dekar årlig omdisponering innen 2020. Dette er et viktig skritt på vegen mot en 0-visjon for omdisponering av dyrket mark til bolig og næring. Det betyr i klartekst at man ikke kan bygge flere boliger på dyrket mark. Samferdsel må i størst mulig grad planlegges til traseer uten dyrkamark. Matjorda spiller en viktig rolle i karbonsyklusen. Den binder mye karbon, og skal vi nå forpliktelsene i klimaavtalen fra Parismøtet, kan vi ikke fortsette nedbyggingen.

Vern av matjord må være overordnet all framtidig arealforvaltning. All matjord, både dyrka og dyrkbar mark, må få en juridisk beskyttelse på lik linje med det andre arealer gis, f.eks gjennom naturmangfoldloven eller kulturminneloven. Nedbygging av den beste matjorda er en trussel mot effektiv matproduksjon og svekker konkurranseevnen til norsk jordbruk. Regjeringa må i meldinga utarbeide en nasjonal plan for vern av dyrkbar jord og en konkret handlingsplan for hvordan en skal komme under det nye taket for omdisponering. En prioritering av fortetting innenfor by- og tettstedsgrenser må inngå i planen.

4.3 Rovviltpolitikk og utmarksbeite

Årlig slippes om lag 2 millioner småfe og 250 000 storfe og hester på utmarksbeite. Der høster de fôrressurser tilsvarende produksjonen på 10 prosent av Norges fulldyrkede areal. Om lag 15 prosent av artene på rødlista trues av stigende tregrense. Gjengroing på grunn av opphørt eller redusert beite og slått er antatt å påvirke 685 arter negativt. Beiting pleier kulturlandskapet og ivaretar det biologiske mangfoldet. Beiting bidrar til økologisk og økonomisk bærekraftig produksjon av mat og er positivt for reise- og friluftsliv. Gjennom ratifiseringen av Den Europeiske Landskapskonvensjonen forplikter vi å ta vare på beitelandskapet.

Stortingets rovdyrforlik skal både sikre bærekraftige rovviltbestander, en fortsatt aktiv og allsidig bruk av utmarsressursene og levende lokalsamfunn. Beitebruk i hele landet og utnytting av utmarsressursene gjennom jakt, forutsetter at rovdyrstammene holdes på et begrenset nivå.

Rovviltpolitikken må sikre bærekraftig utmarksutnytting. Regjeringa må i meldinga være tydelig på at beiteressursene og beitenæringene skal være premissgiver for gjennomføring av rovdyrpolitikken.

Regjeringa må:

- **Fjerne målet om ynglinger av ulv i Norge.**
- **Redusere bestandsmålet for bjørn.**
- **Lage en plan for forvaltning av kongeørn.**
- **Iverksette skadefelling av rovdyr med skadepotensial i prioriterte beiteområder.**
- **Kompensere fullt ut dyreeiere som tvinges til å slutte med beitedyr på utmarksbeite. Ved omstilling av sauebruk til annen landbruksnæring skal alle reelle kostnader dekkes utenfor jordbruksavtalen.**
- **Ta i bruk beiteområder som har gått ut av bruk pga stort rovdyrtrykk.**
- **Yte full erstatning for alle sannsynliggjorte rovdyrtap ut over normaltapet og likebehandle beitebrukere i alle fylker.**

4.4 Økologisk landbruk

Målet er at 15 % av produksjonen og forbruket skal være økologisk innen 2020. En er langt fra å nå målet selv om omsetningen av økologisk produkt har økt betydelig de siste årene, både innen dagligvarehandelen, hotell, restaurant og catering. Etterspørselsveksten gjelder også varer vi har gode forutsetninger for å produsere i Norge. Importen øker og det er særlig underskudd på grønnsaker, frukt/bær og korn. På den andre siden har vi råvarer som produseres økologisk, men som ikke selges som økologisk til markedet. Samtidig blir det færre økologiske produsenter og det økologiske arealet har gått ned etter 2012. I dag er 5,1 prosent av jordbruksarealet økologisk (inkludert karensareal), det meste eng og beite.

Økologisk landbruk spiller en sentral funksjon som pådriver innen miljø, mattrygghet og dyrevelferd i norsk landbruk. Økologiske produkter er en viktig del av mangfoldet norske bønder skal levere forbrukeren. Regjeringa må stimulere sterkere til at etterspørselen etter økologiske varer som vi har naturlige forutsetninger for å produsere, dekkes av norsk produksjon. Virkemidlene til økologisk jordbruk må prioriteres til tiltak som øker produksjon av økologiske varer med underdekning i markedet. Det offentlige må etterspørre mer økologiske produkter.

5 Klimaendringer.

Landbruket lever av og med naturen. Erfaringene i Norge med klimaendringene så langt, er at intensitetsøkningen i nedbøren gir flere og større flommer og erosjon av store jordmasser. Få, om noen, næringer er mer avhengige av at vi tar klimaendringene på alvor. I klimarapporten Klima i Norge 2100 varsles det om omfattende klimaendringer i Norge. Utslippsintensiteten i matproduksjonen må reduseres og næringen må tilpasse seg klimaendringene.

Det er ikke mulig å produsere mat uten utslipp. Samtidig har landbruket et ansvar for å finne klimasmarte og bærekraftige løsninger for dagens og framtidens matproduksjon. Arbeidet med klima- og bærekraft i landbruksnæringa er vidtrekkende og har pågått over lang tid. Norges Bondelag vil understreke at god agronomi er det beste klimatiltaket, mens et landbruk bestående av få og store bruk vil kunne gi motsatt effekt.

Jordbruksavtalen, det juridiske rammeverket og den til en hver tid gjeldene landbrukspolitikken og forvaltningspraksis vil legge føringer som påvirker klima- og miljøbelastningen fra næringen. Klimapolitikken må utformes slik at de tiltakene som velges på kort sikt bygger opp under og ikke er i strid med de tiltakene som er nødvendig for å løse klimaproblemet på lang sikt. Det er vanskelig å se for seg at klimapolitikken, som ofte preges av kort tidshorisont, alene kan bidra til tilstrekkelig med virkemidler for å oppnå ønsket aktivitet i jordbrukssammenheng. Det er derfor viktig at klimapolitikken og næringspolitikken utvikles slik at de virker sammen og utfyller hverandre.

På siste klimatoppmøte ble 188 land enige om å holde den globale temperaturøkningen på 2°C, med et mål om å komme ned på 1,5°C. Summerer man alle løftene om reduksjon i klimagassutslippene som landene ga før toppmøtet, tilsier de en temperaturøkning på 2,7°C til 3,3°C. I 14 av de siste 15 årene har vi målt klodens høyeste gjennomsnittstemperatur. Den globale temperaturen har steget med 1°C og fortsatt vokser de årlige utslippene av CO₂. For å nå målene fra klimatoppmøtet må kull, naturgass og olje fases ut i et meget stort tempo.

Omstillingene innebærer mange - små og større - klimatiltak hos hver enkelt bonde. Dette krever investeringer som må finansieres.

Klimatilpassinger betyr økt innsats på agronomi, grøfting, utvikling av nye sorter og dyrkingsmåter samt nye teknologiske løsninger for transport, tørking og lagring.

Klimaløsninger betyr bl.a god jordbearbeiding, alvsarbeid og karbonbinding i jord og skog. I tillegg kommer redusert bruk av fossil energi og overgang til ny energiproduksjon bl.a bioenergi og bruk av klimavennlige materialer.

Klimakunnskap må komme ut til gårdbrukerne gjennom forsterket satsing på utdanningssystemet og rådgivningsapparatet. Norges Bondelag og Norsk Landbruksrådgivning er i gang med å utvikle et rådgivningstilbud rettet mot gårdsbruk for å identifisere muligheter for tiltak på gårdsnivå. Dette prosjektet gjennomføres med finansiering fra Klima- og miljøprogrammet.

På alle områder i jordbruksmeldinga må regjeringa gjøre vurderinger opp mot klimaendringene. Økt satsing på forskning og utvikling, formidling av kunnskap og en aktiv rådgivning er nødvendig for å finne nye løsninger. Det må bevilges betydelig mer midler til FOU. Regjeringa må etablere en frivillig ordning for investeringsfond med skattefordel etter modell av skogfondsordningen for investeringer i klima- og miljøtiltak på egen gård.

5.1 Fornybar energi.

Norges Bondelag har en ambisjon om et landbruk uten bruk av fossil energi innen 2030. Vi fokuserer derfor på produksjon av biogass fra husdyrgjødsel, bioenergi fra skogen, småkraft vann, solcelle og vind, og varmelagring i veksthus. Næringa prioriterer:

- Rådgivning for bønder som vil begynne med småkraft vann og småkraft vind.
- Arbeid med ny teknologi for mindre biogassanlegg på gårdsnivå og samarbeid med matavfallsanlegg.
- Studier av strømforbruk i robot og tradisjonelt fjøs for å vurdere strømbehov og mengde solcellepaneler som er nødvendig for å dekke dette behovet, og elektrifisering av traktoren.
- Utbygging og modernisering av veksthusanlegget ved NIBIO Særheim for mer målrettet satsing på utvikling av produksjonssystemer for veksthusgrønnsaker uten bruk av fossil energi, med minimale utslipp og resirkulering av ressursene.
- To piloter for varmelagring i veksthus ved Mære landbruksskole.
- Bioenergi og utnytting av biobrensel og bruk av biobrenselanlegg på gårdsnivå.

Fornybar energi må vies oppmerksomhet i meldinga. Norges Bondelag oppfordrer regjeringa til å legge samme ambisjon som oss for et landbruk uten bruk av fossil energi innen 2030. Det bør lages en offentlig strategi for innkjøp som bygger marked for de nye teknologiene. Det må utvikles et virkemiddelapparat som er stabilt over tid, og er forutsigbart. Det offentlige må bidra til finansiering av flere piloter slik at man kan få prisene ned fra utviklingsnivå, før introduksjon i markedet.

6 Verdiskaping og produktivitet

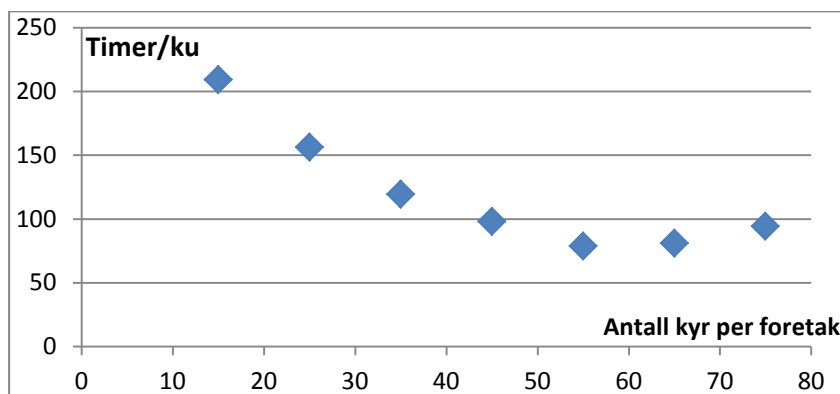
Verdiskaping og høy sysselsetning er fundamentet i velferdssamfunnet. Verdiskaping i Norge har alltid vært knyttet til nasjonal og lokal kontroll med råvarer og ressurser. Uten norsk råvareproduksjon er det ikke grunnlag for jordbruksbasert næringsmiddelindustri. Næringsmiddelindustrien har høy produktivitet, stor kompetanse, verdiskaping og sysselsetting. I Hedmark, Oppland og Nord-Trøndelag er 1/6 av arbeidsplassene tilknyttet landbruket. Landbruk og matindustri utgjør den største vareproduserende verdikjeden i fastlands-Norge, med om lag 90 000 arbeidsplasser, mange av de i distriktene. Budsjettoverføringer på 14 mrd. kroner til jordbruket gir en verdiskaping på 40 mrd. kr og 140 mrd. kr i samlet produksjonsverdi i hele næringskjeden. I økonomiske nedgangstider er matindustrien en stabiliserende faktor i økonomi og arbeidsliv.

Selv om norsk næringsmiddelindustri står overfor høyere råvarepriser enn i andre land, hindrer ikke dette effektiv drift og innovasjon. Jordbruksnæringa og næringsmiddelindustrien har gjennomgått store strukturelle endringer og vist stor omstillingsvilje. Denne verdikjeden danner et solid utgangspunkt for innovasjon og verdiskaping basert på fornybare råvarer også i framtida.

Norsk næringsmiddelindustri er sentral for å sikre forbrukerne tilgang på gode og trygge matvarer, samt økt verdiskaping på fornybare ressurser. Regjeringa må satse mer på FOU for ytterligere å øke verdiskaping og innovasjon i næringsmiddelindustrien. Koblingen mellom landbrukspolitikk og distriktpolitikk må videreføres og styrkes.

6.1 Produktivitet

Produktivitetsveksten i norsk landbruk er høy, og viljen til å ta i bruk ny teknologi og innovasjon stor. Siden årtusenskiftet har produksjonen økt med nesten 9 prosent, med nesten 40 prosent lavere arbeidsinnsats, men 12 prosent høyere kapitalkostnader. Produktivitetsveksten i jordbruket er høyere enn de fleste andre næringer og på samme nivå som oljebransjen. Fra 1990 til 2009 var produktiviteten målt som totalfaktorproduktivitet 1,65 prosent, på samme nivå som produktivitetsveksten i amerikansk jordbruk gjennom det 20. århundrede. Produktivitsframgangen gjennom store driftsenheter har også negative effekter, bl.a at areal går ut av drift og at fagmiljøene tynnes ut.

Figur 1: Gjennomsnittlig arbeidsforbruk pr ku driftsgranskingene 2014 (intervaller på 10 kyr)

Flere melkeprodusenter har utvidet drifta de siste årene og tatt i bruk robotteknologi som har gitt lavere arbeidsforbruk. Areal og arrondering setter imidlertid begrensinger for effektiviteten. Tall fra driftsgranskingene i jordbruket viser at arbeidsforbruket pr ku øker etter mellom 50 og 60 kyr. Når en effektiviserer og utnytter stordriftsfordeler innomhus, oppstår det stordriftsulempere utomhus, pga økt transport av gjødsel og fôr. For bruk som ikke har bygd ut, kan stordriftsulempene oppstå tidligere, da et flertall av disse brukene ligger i områder med utfordrende topografi og arrondering. De aller fleste brukene med færre enn 35 kyr, har også en mindre moderne bygningsmessig

mekanisering. Disse ville også hatt et vesentlig lavere arbeidsforbruk pr ku enn figuren viser, dersom de hadde investert i samme teknologi som større bruk. **Ved å legge til rette for investeringer til mindre og mellomstore bruk med et produksjonsomfang tilpasset tilgjengelig areal, vil dette være et godt tiltak for å styrke effektiviteten i jordbruket.**

6.2 Forskning og teknologi

Forskning og rådgiving legger grunnlaget for økt verdiskaping i landbruket og er viktig for en effektiv matproduksjon. Kompetanse bygges gjennom praktisk arbeid, formidling av kunnskap, rådgivning og formell utdanning. Forbedring av drifta, utvikling og fornying styrkes av et kompetent fagmiljø rundt bonden. Kort vei fra forskning til bruk av ny kunnskap hos bonden er en styrke som må videreutvikles. Det er også nye kompetansebehov bl.a knyttet til matsikkerhet, foredling og markedsføring. FOU-arbeid må være relevant for bonden og synliggjøres.

Bioøkonomi

I en bioøkonomi skaper man verdier (økonomisk vekst og sysselsetting) ved å produsere eller omdanne biomasse til mat, fôr, energi, materialer, kjemikalier, fiber og andre produkter på en bærekraftig måte. Begrepet omfatter jordbruk, skogbruk, fiskeri og havbruk, samt næringsvirksomhet knyttet til bærekraftig høsting og videreforedling av biomasse fra disse næringene. Matproduksjon er bioøkonomi. Økt produksjon og verdiskaping på grunnlag av de biologiske ressursene vil være et viktig bidrag fra landbruksnæringa til det grønne skiftet. Landbruket vil kunne produsere enda flere av de fornybare produktene som skal erstatte det som i dag bidrar til klimaproblemer – de fossilbaserte produktene. Biomasseproduksjonen fra jord- og skogbruk blir en av grunnpillarene for utviklingen av bioøkonomien og vil ha avgjørende betydning for at Norges kan oppfylle klimamålene.

Økt kunnskap om ressursene i landbruket gir nye muligheter for næringsutvikling og gjør at ressursene verdsettes høyere. Forskning gir muligheter for ny og mer bærekraftig og lønnsom produksjon og bruk av bioråvarer som tremasse, halm, tang og tare, husdyrgjødsel, biprodukter fra slakteri- og fiskeforedling, osv. Når flere utforsker mulighetene, øker sjansene for at det skapes innovasjoner og at det oppstår nye former for samarbeid. Veien framover må bygge på kunnskap, forskning og utvikling.

Regjeringa må satse på jordbruket som en viktig del av bioøkonomien ved å:

- **Styrke forskning som gir grunnlag for overgang fra oljebasert til biobasert verdiskaping.**
- **Rette et særlig fokus på områder innen mat- og fôrutvikling**
 - sortsutvikling for endret norsk klima
 - utvikle klimatilpasset teknologi for økt effektivitet
 - bruk av norske ressurser som grovfôr, beite og korn
 - utvikle nye fôrressurser fra jord, skog og hav.
- **Gi gode rammevilkår for rådgivningstjenestene i landbruket og sikre kort vei fra forskning til anvendelse av ny kunnskap.**

6.3 Investeringer

Investeringer gir grunnlag for økt verdiskaping. Situasjonen på investeringssida er ikke vesentlig forskjellig fra da Meld. St 9 (2011-2012) kom. Den slår fast at mange gardsbruk har et stort etterslep i investeringer. *”Økte investeringer er nødvendig for å fornye driftsapparatet, bedre lønnsomhet, økt produktivitet og av hensyn til dyrevelferden. Gode investeringsordninger er viktige for rekrutteringen til landbruket, og det er samtidig nødvendige ordninger for å kunne nå de*

sentrale landbrukspolitiske målene om økt matproduksjon og et landbruk over hele landet.” I melkeproduksjonen er det et særskilt investeringsbehov for å imøtekomme kravet om løsdrift i storfehold fra 2024 (se kapittel 12.1 om melk).

En styrket investeringsevne vil være viktig for å videreutvikle god dyrevelferd, bedre arbeidsmiljøet for bonden og imøtekomme miljøkrav. For lav inntjening gjør det nødvendig med særskilte investeringstiltak. Skattemessige tiltak er effektive for å styrke investeringsevnen.

Regjeringa må:

- **Tilføre betydelig med ”friske midler” til fylkesvise investeringsmidler.**
- **Innrette investeringsvirkemidlene slik at investeringene skjer i samsvar med arealgrunnlaget.**
- **Fremme en særskilt budsjettbevilgning til en flerårlig investeringspakke øremerket ombygging til løsdrift for storfe. Prioritere støtte til investeringer på små og mellomstore bruk høyt.**
- **Gjøre risikokapital tilgjengelig til samme pris i næringssvake strøk som ellers i landet. Efektuere den varslede fondsordningen i jordbruket og forsterke etablerte skatteordninger for jordbruksnæringa.**

6.4 GMO

Det er en overordnet målsetting å opprettholde produksjonsmåter som sikrer trygghet for matkvalitet og helse. Naturen skal forvaltes på en bærekraftig måte og ”føre-var-prinsippet” må legges til grunn. Det råder stor usikkerhet om helse- og miljøvirkningene av GMO. Norges Bondelag vil sikre forbrukere og matprodusenter retten til GMO- fri mat, fôr, frø og dyr.

Regjeringa må foreta grundige risikovurderinger av GMO, og føre en restriktiv, etisk forsvarlig ”føre-var-politikk”. Dagens vurderingskriterier må ligge fast for alle søknader om dyrking og omsetning av genmodifisert mat og fôr i Norge. At norsk landbruk produserer fritt for GMO er positivt for konkurransekraften til norske landbruksprodukter.

7 Rekruttering

Rekruttering av dyktige næringsutøvere til landbruket er avgjørende for å nå de overordnede målene i landbruks- og matsektoren. Unge bringer nye ideer inn i det etablerte. Andelen bønder under 40 år er redusert de siste 10 årene. Det er overveiende sannsynlig at en større andel yngre bønder vil styrke effektiviteten i norsk landbruk.

Både samfunnet og landbruksnæringa er i endring. Framtidas bonde må ha riktig kompetanse for å utnytte ressursgrunnlaget på en god og effektiv måte. Det er følgelig behov for et formelt kompetansekrav i næringa. Kravet skal gjelde for de som går inn i næringa.

Velferdsordningene er viktig for sikre god rekruttering. Sikker tilgang til avløsertjenester er basisberedskap ved sykdom. Dette er ordninger som ikke kan forenkles bort.

Mange som overtar gårdsbruk har annen utdanning og yrke. Det trengs fleksible tilbud om grunnleggende landbruksutdanning tilrettelagt denne gruppa. Det finnes flere fagskoletilbud for de som har naturbrukskompetanse. Det er viktig at disse tilbudene sikres finansiering.

I dag er det færre kandidater med høyere landbruksfaglig utdanning i forhold til hva som etterspørres i næringa. Viktige primærnæringsfag, med få studenter på universitet og høyskoler må sikres finansiering for å tilføre landbruket kompetanse.

Regjeringa må:

- Sikre økonomiske rammer, inntekts- og investeringsmuligheter som bidrar til økt rekruttering.
- Styrke ordninger som legger til rette for familieliv, ferie og fritid, sosiale forhold og likestilling.
- Medvirke til at landbruket har samordnede tilbud om kompetanseutvikling
- Innføre et kompetansekrav i landbruket.
- Sikre landbruksfaglig grunnutdanning i den videregående skole i alle fylker
- Sikre finansiering av høyere landbruksutdanning.
- Opprettholde velfungerende velferdsordninger.

8 Importvern

I ”verdens rikeste land” er kostnadene generelt høye. For bonden og næringsmiddelindustrien i Norge vil varer og tjenester til produksjonen være dyrere enn i mange andre land. Dette gjør at matvareprisene følger det norske kostnadsnivået. Det generelt høye kostnadsnivået i Norge med høye lønninger, påvirker konkurranseevnene for norske landbruksprodukter negativt.

Et svekket importvern vil føre til økt import av landbruksvarer vi har naturlige forutsetninger for å produsere i Norge. Matvareindustrien vil da få problemer med å opprettholde produksjonen av bearbeidede matvarer på grunn av nedgangen i norske volumer. Landbruket i Norge er helt avhengig av et effektivt importvern for å utjevne kostnadsforskjellene til andre land. Et effektivt importvern er helt sentralt for å sikre konkurransekraften til norske jordbruksprodukter.

Regjeringa må i meldinga framheve tre avgjørende forutsetninger til grunn for norsk holdning og adferd/posisjoner i internasjonal handelspolitikk og praktisering av eksisterende handelsavtaler:

- Et velfungerende importvern som ivaretar landbrukets konkurranseevne innenfor kostnadsnivået i Norge.
- Nasjonal styring over lover, regelverk og økonomiske virkemidler.
- Ivaretagelse av matsikkerhet.

8.1 WTO

Forhandlingene om en ny WTO-avtale startet i Doha i 2001, og foregår fremdeles. I 2008 var medlemmene nær ved en avtale. Etter å ha stått mer eller mindre stille siden den gang, er det nå aktivitet i forhandlingene.

For Norge er det viktig at en ny WTO-avtale tar høyde for at alle land skal ha rett til å produsere mat til egen befolkning. En avtale må sikre ikke-handelsmessige faktorer som matvaresikkerhet, miljø og opprettholdelse av bosetting i distriktene. Disse faktorene er ikke tilstrekkelig reflektert i utkastet til avtaletekst fra 2008. I ministermøtet i desember 2015 ble partene enige om å fase ut eksportstøtten innen 2020.

Regjeringa må:

- Arbeide for at hvert land gis mulighet for å definere et tilstrekkelig antall sensitive produkter som sikrer rett til egen matproduksjon. Sensitive produkter må få effektiv tollbeskyttelse.
- Arbeide for at en ny avtale viderefører bruk av både spesifikke og ad valorem tollsatser. En ny WTO-avtale må være balansert mellom land som eksporterer matvarer og land som er netto-importører av mat. Kutt i tollsatser må settes betydelig lavere enn forslaget fra 2008, og tolltak må avvises.
- Utnytte handlingsrommet i tollvernet for å sikre norsk volum, volumvekst og prisuttak. Til enhver tid må en benytte den tollsats som gir best beskyttelse.
- Utrede konsekvensene for norsk matproduksjon av utfasing av eksportstøtte.
- Kompensere for bortfall av eksportstøtten og styrke innenlandsk konkurransekraft for meieriprodukter.

8.2 EØS Artikkel 19

Vi er inne i en ny forhandlingsrunde om artikkel 19 i EØS-avtalen. Artikkelen omhandler handelen mellom EU og Norge med basis landbruksvarer som ost, kjøtt og grønnsaker. Avtalen tar sikte på ei liberalisering av handelen med landbruksvarer.

Forrige avtale om artikkel 19 begynte å gjelde fra 2012. Den innebar bl.a at den tollfrie importkvoten på ost fra EU til Norge økte fra 4.500 tonn til 7.200 tonn. Likeledes har Norge tollfrie importkvoter til EU, blant annet for ost, storfe, kylling, gris og en del frukt og grønt. Høyt kostnadsnivå og små volum gjør det vanskelig for norske aktører å utnytte eksportmulighetene.

Reduksjoner av handelshindringer innenfor landbrukssektoren skal skje på en gjensidig fordelaktig basis. Handelen med EU er allerede svært ubalansert, 1:6 i EUs favør. Ytterligere reduksjon i handelshindringene til Norge vil ikke komme til å bli gjensidig fordelaktig.

Norges Bondelag vil understreke at skal vi nå målet om økt sjølforsyning og landbruk over hele landet, kan vi ikke legge til rette for økt import fra EU. Regjeringa kan ikke gi økte innrømmelser til EU i artikkel 19 forhandlingene.

8.3 Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP)

I 2013 startet EU og USA forhandlinger om frihandelsavtalen TTIP. Målet å redusere tollene mellom stormaktene og harmonisere regelverk som påvirker handelen. Norge er ikke en del av avtalen, men den kan likevel få store konsekvenser for oss. Så langt er partene enige om å fjerne 97 prosent av tollene. Det er ikke kjent hva de gjenværende 3 prosentene består av. Blant de mest kontroversielle delene av avtalen er innføring av en tvisteløsningsdomstol der private selskaper kan gå til sak mot en stat som innfører regler som hindrer framtidig inntjeningspotensiale for selskapet. Ambisjonene om å harmonisere regelverk på mattrygghet og veterinærområdet er også kontroversielt. Regelverket er svært ulikt på områder som GMO, hormonbehandling av dyr og dyrevelferd. Endring av regelverk på disse områda vil også få betydning for Norge gjennom EØS-avtalen.

Om EU og USA skulle bli enige om en TTIP-avtale, er det sterkt press fra eksportnæringene i Norge om å tilslutte seg avtalen, eller inngå en egen avtale med USA. Dette ville få store negative effekter på norsk landbruk. Det slår også regjeringa selv fast i sin rapport fra våren 2014. USA ville kreve store åpninger for sine landbruksvarer inn på det norske markedet, og EU vil sannsynligvis kreve samme vilkår.

Regjeringa må gjennomføre en konsekvensutredning om virkningene av en TTIP-avtale for norsk landbruk. I meldinga må det signaliseres tydelig at en eventuell avtale mellom USA og Norge/EFTA som slår negativt ut for norsk landbruk, vil bli avvist. Et slikt signal vil bidra til å redusere usikkerheten i næringa og negativ påvirkning på investeringene. Regjeringa må sikre at Norge kan opprettholde sine strenge hygiene- og veterinærregler.

9 Jordbruksforhandlinger

I 1950 ble hovedavtalen mellom staten og faglagene inngått. Denne ga faglagene forhandlingsrett med staten. Hensikten var å øke effektiviteten og mekaniseringen i landbruket for å sikre arbeidskraft til en voksende industri.

Et system med årlige jordbruksforhandlinger er en fordel både for jordbruket, forbrukerne og myndighetene. Forhandlingene gir muligheter for god samhandling i et formalisert system mellom politikere, forvaltningen og næringa. Det gir oss medinnflytelse, men også et medansvar for utformingen av landbrukspolitiske virkemidler. For myndighetene er det en betydelig verdi at utformingen av landbrukspolitikken skjer i nært samarbeid og dialog med næringa. Det skal være samsvar mellom rettighetene faglaga får og forpliktelsene og ansvaret næringa påtar seg. Utover å produsere mat, produserer landbruket en rekke fellesgoder. Disse er ikke omsettbare i et marked. Det er rimelig at bønder har rett til å forhandle med myndighetene om vilkårene for denne delen av landbruksproduksjonen.

Regjeringa må videreføre de årlige jordbruksforhandlingene. Forhandlingene må foregå på våren der målpriser fastsettes fra 1. juli og budsjettstøtte fra 1. januar.

9.1 Inntekt

Jordbruksforhandlingene handler først og fremst om å fastsette rammevilkår om bøndenes inntektsmuligheter kommende år. *”Gode inntektsmuligheter er det viktigste virkemiddelet for å nå de jordbrukspolitiske målene”*, understrekes det i Landbruks- og matpolitikken – Velkommen til bords. Dette bør også reflekteres i den nye meldinga. Bedre inntektsmuligheter vil løse mange utfordringer i norsk landbruk:

- Lysten for unge til å gå inn i landbruksyrket øke. Å sikre rekruttering er avgjørende for ei framtidsrettet næring.
- Det blir mer attraktivt å fortsette i landbruket for de som er i næringa. Da vil nedleggingen av gårdsbruk gå ned.
- Investeringslysten vil øke. Det gir grunnlag for god dyrevelferd, effektivisering og økt matproduksjon.
- Problemet med gjengroing blir redusert og kulturlandskapet kan holdes vakkert og variert
- Bygdesamfunn holdes levende

Tallmaterialet fra Budsjettnemnda for jordbruket (BFJ) viser at bønder i gjennomsnitt har hatt om lag samme inntektsutvikling som andre grupper i samfunnet de siste årene. Regnskapstall fra driftsgranskingene, som også inngår i BFJ-materialet, viser samtidig at det er betydelige inntektsforskjeller mellom bondeyrket og andre yrker. Ingen produksjoner, forutsatt normalårs-avling, har ei inntekt målt etter vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk, i nærheten av andre grupper i samfunnet. Disse tallene dokumenterer at inntektsforskjellene mellom bønder og andre grupper i samfunnet er for stor.

For å nå hovedmålet om økt matproduksjon med intensjon om økt sjølforsyning, må regjeringa sette et inntektsmål om å redusere, og over tid tette inntektsgapet mellom bønder og andre grupper i samfunnet.

9.2 Inntektsutjevning

En grunnleggende og god holdning i velferdsstaten Norge er ønsket om relativt små inntektsforskjeller, både mellom grupper og innad i grupper. I rapporten fra "Forenklingsgruppa" påpekes det at fordelingshensyn er et viktig hensyn for at det offentlige skal gripe inn med virkemidler i markedet. Dette gjelder både i forhold til inntektsfordeling i samfunnet og innad i jordbruket. Inntekt er derfor både et mål og et virkemiddel.

Ved behandlingen av siste jordbruksoppgjør uttrykte en samlet næringskomité at de *"ønsker et miljøvennlig norsk landbruk med både store og små bruk i hele landet. Komiteen understreker at vilkårene for jordbruksdrift er forskjellige i ulike deler av landet, og jordbruket bidrar også til andre viktige samfunnsgoder enn mat. Komiteen mener det derfor må opprettholdes en differensiering i virkemidlene, som legger til rette for en variert bruksstruktur og sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealene i hele landet."*

Norges Bondelag deler Stortingets syn. Budsjettmidler trengs for å kompensere for driftsulemper knyttet til topografi, klima og bruksstørrelse. Uten tilstrekkelig budsjettstøtte blir mulighetene for å foreta inntektsutjevning mellom produksjoner, områder og bruksstørrelser dårligere. Det vil svekke oppnåelsen av de landbrukspolitiske målene.

For å utvikle et landbruk over hele landet, må regjeringa tilføre landbruket tilstrekkelig med budsjettstøtte. Styrka virkemidler må innrettes for å utjevne inntekter mellom produksjoner, områder og bruksstørrelser.

9.3 Grunnlagsmaterialet til jordbruksforhandlingene

I jordbruksforhandlingene fastsettes rammevilkår som påvirker inntektsmulighetene i jordbrukssektoren. Det er derfor viktig med et forhandlingsmateriale som måler inntektene isolert for jordbrukssektoren. BFJ avgir et omforent grunnlagsmateriale til jordbruksforhandlingene i form av:

- Totalkalkylen for jordbruket
- Referansebruksberegninger
- Resultatkontroll

I dag brukes totalkalkylens normaliserte regnskaper og resultatmålet *"Vederlag til arbeid og egenkapital per årsverk"* for å måle inntektsutviklingen i jordbruket og sammenligne med andre grupper i samfunnet. Det viser hva som er igjen til å dekke alt nedlagt arbeid, eget og leid, og innsatt egenkapital. For å kunne hente ut en inntekt fra jordbruket, er den enkelte næringsutøver nødt til å investere med både lånt og egenkapital i bl.a. bygninger, maskiner, grøfter, jord og husdyr. I *"Vederlag til arbeid og egenkapital"* er bare den lånte kapitalen gitt forrentning. Lønnsinntakere, som jordbruket sammenlignes med inntektsmessig, trenger ikke skyte inn egenkapital arbeidsplassen for å få inntekt. Resultatmålet *"Vederlag til arbeid"* der egenkapitalen er gitt en forrentning, vil være et bedre sammenligningsgrunnlag for inntektsutvikling. Dette resultatmålet er tidligere blitt beregnet av Budsjettnemnda.

Regjeringa må sørge for at grunnlagsmaterialet fra Budsjettnemnda videreføres for jordbrukssektoren og utvides med beregning av resultatmålet *"vederlag til arbeid"*.

10 Markedet, markedsmuligheter og markedsbalansering

Internasjonale handelsavtaler, bl.a WTO og EØS, begrenser handlefriheten i å ta ut inntekts- og kostnadsvekst i markedet for flere produkter. Dette øker behovet for økte budsjettoverføringer. Markedsbalanseringssystemet er sammen med tollvernet en forutsetning for å opprettholde et innenlandsk prisnivå på jordbruksvarer i tråd med avtalte målpriser i jordbruksoppgjøret og planlagte engrospriser for egg, lam og storfekjøtt.

Konsentrasjon i dagligvaremarkedet utfordrer landbrukspolitiske mål og virkemidler. Konsentrasjon, integrasjon, EMV mm i dagligvaremarkedet er kun beskrevet overordnet i forrige landbruksmelding. Det er behov for at den nye meldinga gir en oppdatert beskrivelse av markedsforholdene, med vekt på hva søyledannelser og konsentrasjon innebærer for utvikling av råvareproduksjon og videreforedling.

De nasjonale markedene for jordbruksråvarer og foredlede jordbruksvarer er i endring, særlig som følge av sterkere konsentrasjon og søyledannelser i dagligvaremarkedet¹. Siden forrige melding har antallet innkjøpere i dagligvaremarkedet gått fra 4 til 3 aktører. Norgesgruppen tok først over ICA Maxi-butikklokalene og deretter kjøpte Coop resten av ICA etter at Konkurransetilsynet la ned forbud mot innkjøpssamarbeid mellom ICA og Norgesgruppen. Bunnpris samarbeidet med REMA om innkjøp men har nå varslet overgang til Norgesgruppen, som derved ytterligere styrker sine markedsandeler i innkjøpmarkedet. Storhusholdnings -og servicemarkedet er blitt enda mer konsentrert enn dagligvaremarkedet, med ASKO (Norgesgruppen) som nå antas å ha ca 70 % av varene som distribueres via grossist.

Bønder utsettes for stor risiko når en kjede skifter leverandør. Selv store leverandørbedrifter møter betydelig risiko for bortfall av vesentlige volumer og er blant annet utsatt for kopiering ved produktutvikling og innovasjoner. Kjedene har import som et reelt alternativ i de fleste varekategorier. Leverandørene har ingen alternative kunder.

Verken bønder eller forbrukere er tjent med den store maktkonsentrasjonen vi i dag har i dagligvaremarkedet. Det er en klar risiko for at konsentrasjonen i dagligvaremarkedet undergraver sentrale landbrukspolitiske mål og virkemidler og gir et dårligere tilbud til forbrukerne. Regjeringa må i meldinga gi en grundig beskrivelse av markeds- og maktforholdene og hvordan de påvirker næringas rammebetingelser. Arbeidet med lov om god handelsskikk må gjenopptas.

10.1 Markedsbalansering

Markedene for jordbruksråvarer kjennetegnes ved noen særlige egenskaper som skiller dem fra andre varemarkeder. Biologiske produksjoner har ofte lange ledetider og med mange små tilbydere og en uelastisk tilbudsside på kort sikt, gir dette i et uregulert marked grunnlag for store pris-svingninger. Å sikre prisstabilitet og sikkerhet for avsetning har vært begrunnelsen for markedsbalanserende tiltak både i Norge og internasjonalt². Markedsbalansering er avgjørende for å sikre markedsadgang for råvarer fra små, mellomstore og større gårdsbruk i hele landet. Markedsbalansering er et viktig verktøy for å redusere bondens risiko. Industri og forbruker har fordel av ordningen fordi den sikrer stabil og større tilgang på norske råvarer enn uten en slik ordning.

Norges Bondelag mener markedsbalansering er av de viktigste bærebjelkene i landbrukets rammevilkår og støtter «Forenklingsalternativet» i evalueringsrapporten³. Vi viser forøvrig

¹ Vi bruker her begrepet dagligvaremarkedet, men dette gjelder også storhusholdnings og servicehandelmarkedet (KBS).

² Evaluering av markedsbalansering i jordbruket, LMD 2015, s7

³ Evaluering av markedsbalansering i jordbruket, LMD 2015, kap 10.

til vår høringsuttalelse med grundig redegjørelse for våre vurderinger. Samvirket må ha nødvendige rammebetingelser for å utføre pålagte oppgaver.

11 Eiendomspolitikk og familielandbruk

”Eiendomslovene i jordbruket” er etter Norges Bondelags syn nødvendige verktøy både for å nå de landbrukspolitiske mål, og for å sikre yrkesutøverne i landbruket eierskap til og kontroll over arealressursene de lever av.

11.1 Konsesjonsloven

Konsesjonsloven skaper forutsigbarhet og er førende for de valg som tas ved kjøp og salg av landbrukseiendom. De fleste innretter seg etter loven ved omsetning av landbrukseiendom, slik at det bare er nødvendig å gripe inn i et fåtall saker.

Norges Bondelag mener følgende vil skje ved en avvikling av konsesjonsloven:

- Rekrutteringen vil svekkes, j.fr erfaringer fra Sverige og Danmark.
- Tendensen med at gårdsbruk vil erverves at godt etablerte middelaldrende kjøpere som utkonkurrer ungdom på pris vil forsterkes, jfr erfaringer fra kommuner som i liten grad praktiserer boplikt og priskontroll.
- Leiejordsandelen vil øke, j.fr erfaringer fra USA.
- Arealer vil bli kjøpt opp med finansplassering og spekulasjon som formål, j.fr erfaringer fra Sverige, Danmark og Øst-Europa. Dette vil også gi mer jordleie.

En strengt håndhevet boplikt er det mest effektive virkemiddelet for å få ledige landbrukseiendommer for salg. I slike tilfeller må en arving eller odelsberettiget til landbrukseiendom velge mellom å overta og bo, eller selge til en annen som enten er villig til å bebo eiendommen eller trenger tilleggsjord. Skjerpet boplikt vil således legge til rett for både økt rekruttering og rasjonalisering. Avvikling av boplikten vil gi motsatt resultat. Eieren da kan beholde eiendommen uten forpliktelser, og sannsynligvis vil færre eiendommer da legges ut for salg. De som bebor og driver egen eiendom investerer i langt større grad enn de som ikke bebor eller driver egen eiendom. Dette støttes av forskningen omkring boplikten.

Norges Bondelag, er som tidligere, åpen for tilpasninger i konsesjonsloven som kan bidra til økt måloppnåelse i tråd med de landbrukspolitiske mål Stortinget har satt. Slike målrettede endringer kan gjøres på flere områder, herunder fjerning av skatt på salg av eiendom og arealer, samt ved mulighet for skattefri avsetning til investeringer i jordveien.

Mange landbrukseiendommer har gårdsskog, selv om hovedinntekten kommer fra jordbruket. Gårdsskogen har i alle tider vært en viktig ressurs blant annet til beite, uttak av ved og tømmer, jakt og fiske, samt uttak av grus og andre mineraler, og biomasse. Utnyttelse av jord og skog i kombinasjon gir grunnlag for en bred ressursutnyttelse. Med begrensninger i dyrkingsressurser, topografi og klima i Norge, er gårdsskogene et viktig supplement til jordbruket. En kraftig strukturendring i skog og utmark vil ikke gi noen bedre total ressursutnyttelse enn i dag.

11.2 Jordloven

Jordlovens bestemmelser om jordvern og driveplikt er sentrale for å oppnå at dyrket jord holdes i hevd og ikke tas i bruk til andre formål enn landbruk. Videre bidrar delingsregelen til å forebygge oppstyking av eiendom, ut over det som er rasjonelt og hensiktsmessig for å legge til rette for mer robuste, rasjonelle og effektive enheter.

Store jordbruksarealer går ut av drift i områder der stordrift er vanskelig. Dette vil på sikt føre til redusert total produksjon av mat. Det er derfor viktig å opprettholde driveplikten slik at jordbruksarealer som ikke drives av eieren selv, kan bli drevet og vedlikeholdt av andre aktive bønder, som har behov for eller kapasitet til å drive større arealer enn det de disponerer på egen eiendom.

Delingsbestemmelsen ble endret i 2013 og legger nå til rette for økt omfang av rasjonalisering og driftsmessige tilpasninger i landbruket. Bestemmelsen er imidlertid fortsatt sentral for å hindre økt omfang av bolig- og hyttetomter som kan komme i konflikt med landbruket. Et mer intensivt jordbruk og større enheter gir større behov for denne regelen.

11.3 Øvrig lovgivning

Odelsretten gir økt kvinneandel og bremser til en viss grad utvikling mot et industrilandbruk. Overtakere med odelsrett driver i større grad jordbruk og næring på eiendommen, selv om dette ikke nødvendigvis er familiens hovedlevebrød. Imidlertid er det en rekke andre lover som i unødvendig sterk grad hindrer rasjonell utnyttelse av arealene. Dette gjelder blant annet vernebestemmelser i naturmangfoldloven og markaloven, og regler om friluftslivet. Bønder er avhengig av langsiktig ressursforvaltning på egen eiendom og kan ofte gjøre dette langt bedre enn det miljøvernmyndighetene er i stand til gjennom rigide regelverk. Aktiv bruk er det beste vern.

Regjeringa må:

- **Videreføre odelslov, odelslovens grunnlovsværn, konsesjonsloven med boplikt og priskontroll på landbrukseiendommer som gir forrentning av kapital og fremmer rekruttering.**
- **Sikre driveplikt for all matjord og grunneier råderett over ressursene på egen eiendom.**
- **Innføre skattefritak ved salg av separate jordbruksarealer til tilgrensende eiendommer opp til en viss størrelse.**
- **Videreføre og forsterke regelverket slik at kombinasjonen jord- og skogbruk fortsatt utgjør basis i norsk landbruk.**
- **Myke opp vernebestemmelsene som ligger i annet regelverk.**

12 Produksjonssektorene

12.1 Melk

Melkeproduksjonen er ryggraden i norsk landbruk og viktig for jordbruket i alle fylker. Den veier tyngst i verdiskaping og sysselsetting, er spredt over hele landet, står for en vesentlig andel av bruken av jordbruksarealer, og utgjør en bærebjelke i mange lokalsamfunn. Siden 2002 har andelen av fôret melkekua henter fra beite, sunket fra 17,5 prosent til 9,7 prosent. I samme periode har kraftfôrandelen økt fra 36 prosent til 44 prosent.

Norge Bondelag mener det må gis sterkere stimulans til økt bruk av grovfôrressurser, både på inn- og utmark. Distrikts- og strukturprofilen i tilskuddsordningene må styrkes for å sikre melkeproduksjon tilpasset arealgrunnlaget.

Omsetningsregioner for melkekvote

En sammenslåing av produksjonsregioner for melkekvoter kan medføre at melkeproduksjonen flyttes til områder som i dag blir brukt til kornproduksjon. Dette vil få negative konsekvenser for den geografiske produksjonsfordelingen, og vil medføre ytterligere reduksjon av kornarealet. Færre og større regioner vil etter alt å dømme bidra til at melkeproduksjonen konsentreres ytterligere

I forbindelse med årets jordbruksoppgjør besluttet Stortinget at eventuelle endringer i omsetningsregionene for melkekvoter ikke skal gjøres før en har tatt den overordnede debatten om hvilke pilarer norsk landbruk skal bygge på. Denne debatten vil bli tatt i forbindelse med Stortingets behandling av den nye jordbruksmeldinga.

Norges Bondelag vil understreke at de fylkesvise omsetningsregionene er avgjørende for å sikre et landbruk over hele landet. Regjeringa må i meldinga drøfte hvilke konsekvenser endringer i omsetningsregionene for melk vil kunne få for å oppnå de landbrukspolitiske målene, særlig målet om å legge til rette for en variert bruksstruktur som sikrer bærekraftig produksjon på jordbruksarealene i hele landet.

Kravet til løsdrift i storfehold innen 2024

Investeringskostnadene i driftsbygninger og annet driftsapparat har økt betydelig de siste årene. I TINE SAs medlemsundersøkelse svarer hele 46 prosent at driftsbygningen er den viktigste begrensingen for framtidig produksjon. Det er et stort etterslep på investeringssida i melkesektoren. I 2024 inntrekr kravet om løsdrift for fjøs bygd før 1/1-1995. Om lag 70 prosent av melkebrukene og 50 prosent av kuplassene befinner seg fortsatt i båsfjøs. I gjennomsnitt har båsfjøsene 18 kyr, og for mange er arealressursene en begrensende faktor for større driftsutvidelse. Beregninger viser at vi må mer enn doble omleggingstakten dersom vi skal unngå en underdekning på melk i og etter 2024.

Regjeringa må i meldinga utrede hvordan næringa skal nå løsdriftskravet og samtidig oppfylle de landbrukspolitiske målene om økt matproduksjon på norske ressurser, et landbruk over hele landet og god dyrevelferd. For å nå de landbrukspolitiske målene må små og mellomstore bruk med melk og storfekjøtt ha rammevilkår som sikrer framtidig drift. Økonomien i melkeproduksjonen er ikke tilstrekkelig til å finansiere investeringene som må gjennomføres på disse brukene. For at melke- og storfekjøttproduksjon fortsatt skal være en bærebjelke i norsk jordbruk, og samtidig gjøre det økonomisk forsvarlig å bygge til løsdrift tilpasset arealgrunnlaget, krever Norges Bondelag:

- En særskilt budsjettbevilgning i form av en flerårlig investeringspakke øremerket for ombygging til løsdrift. Midlene må innrettes mot mindre og mellomstore fjøs tilpasset arealgrunnlaget.
- At den strukturelle innretningen på produksjonstilskuddene videreføres og forsterkes.

Oppfylles ikke disse punktene i løpet av kort tid, krever Norges Bondelag at løsdriftskravet kun skal omfatte nybygg og ombygginger. Eksisterende båsfjøs må da kunne benyttes etter 2024. Dette betinger i tillegg til beiting, at det finnes gode løsninger for lufting og bevegelse ellers i året.

Bortfall av eksportstøtte

Eksportstøtten skal avvikles i løpet av 2020. Jarlsbergost for eksport utgjør 8 prosent av melkeproduksjonen. Samtidig øker importen, særlig av ost og yoghurt og utgjør nå om lag 200 mill. liter melk.

Regjeringa må:

- Iverksette avbøtende tiltak for å kompensere melkeprodusenter for inntektsbortfall og styrke konkurransekraften på hjemmemarkedet.

12.2 Korn- og kraftfôr

Korn- og kraftfôrpolitikken er avgjørende for geografiske produksjonsfordelingen og et landbruk over hele landet. Korn er avgjørende for beredskapsevnen og sjølforsyningsgraden. Norsk fôrkorn utgjør hovedandelen av kraftfôret til eggproduksjon, melk, svin og kylling. Det må være balanse mellom kornprisen og prisen på kraftfôr slik at en sikrer lønnsomhet og avsetning på norsk korn,

samtidig som lønnsomheten i husdyrproduksjonen ikke svekkes. Prisnedskrivingstilskuddet står sentralt i denne balanseringa og bidrar til å holde kostnadene i husdyrproduksjonen nede samtidig som en gir inntektsmuligheter for kornbonden.

Andelen kraftfôr i fôret til husdyr øker. Det skyldes både økt etterspørsel etter produkter fra fjørfe og svin som er kraftfôrbaserte og økt avdrått og etterspørsel etter høyenergi fôr i melkeproduksjonen. Samtidig har kornarealet falt med hele 460 000 daa fra 2000 til 2015. Norsk korn til kraftfôr- og matmelindustrien utgjør om lag halvparten av samlet kornbehov. Importen av kraftfôrråvarer har økt markant. Redusert kornproduksjon svekker sjølforsyningsgraden mest.

Produktive arealer reduserer klimagassutslipp pr produsert enhet, men produktiviteten pr arealenhet viser en fallende tendens. Norsk matkornproduksjon er et bevis på at det kan oppnås gode resultater ved systematisk sortsforedling. På 70-tallet fikk vi norske hvetesorter egnet for matmel. I år med gunstig vær er andelen av hveten som kan brukes til mat på over 80 %. Forskning på å utvikle miljøvennlig og framtidsretta mat- og dyrefôr blir sentralt i framtida hvor en forventer knapphet på ressurser og et sterkere fokus på bærekraftig matproduksjon.

Norge har gjennom historien hatt beredskapslager av matkorn, men dette er avvikla. Dette er uheldig. Det er i dag flere trusler mot verdens matvaresituasjon både politisk og med tanke på klimaendringer som gjør at står bedre rustet med et beredskapslager av matkorn.

Regjeringa må:

- **Utarbeide en plan for å styrke kornproduksjonen og for å sikre størst mulig egenproduksjon av mat- og fôrråvarer.**
- **Stimulere til forskning og utvikling av nye mat-og fôrråvarer som gir minst mulig klimaavtrykk og som er tilpasset et endra klima.**
- **Opprette beredskapslager for matkorn for å styrke matsikkerheten.**

12.3 Kjøtt og egg

Kunnskap, god dyrevelferd og holdninger hos bonden, sporbarhet og åpenhet i alle ledd i produksjonen er grunnleggende for tilliten til norsk mat. Husdyrproduksjonene har gjennomgått store strukturendringer. Avdråttan steget mye samtidig som besetningsstørrelsene har økt. Flere dyr krever mer tilgang på fôr, enten gjennom økt avkastning pr arealenhet eller mer areal i drift. Det krever også tilstrekkelig med spredeareal for en bærekraftig utnyttelse av husdyrgjødsla. For svin og fjørfe er det konsesjonsgrenser som skal legge til rette for spredning av svine- og fjørfeproduksjonen på flere enheter ved å regulere produksjonsomfanget hos den enkelte produsenten. Spredt bruksstruktur gjør oss mindre sårbare. Fordi besetningene er relativt små i Norge, er det mulig å bekjempe MRSA i svineproduksjonen.

Drøvtyggerne har et fortrinn i å utnytte gras fra arealer som ikke kan brukes til å produsere menneskemat direkte. De omdanner det organiske graset til høyverdige matvarer i form av melk og kjøtt. De enmaga dyrene som svin og fjørfe spiser kraftfôr har utnytter de tilførte næringsstoffene effektivt. De har et lavere utslipp av klimagasser.

Regjeringa må:

- **Opprettholde en spredt produksjonsstruktur og stimulere til en variert bruksstruktur der husdyrholdet er tilpasset ressursgrunnlaget og ivareta kombinasjonsbrukene.**
- **Videreutvikle et strengt regelverk for dyrevelferd basert på kunnskap om dyras behov. Vi skal bevare en dyrehelse i verdenstoppen! Sammen med lite bruk av antibiotika er dette viktig for konkurransekraften for norske husdyrprodukter.**

- **Fokusere på forebyggende arbeid og legge til rette for at alle former for alvorlige dyresykdommer og antibiotikaresistente bakterier skal bekjempes i norsk dyrehold. Dette er særlig viktig for folkehelsen.**

Storfe

Det har vært underdekning av norsk storfekjøtt i mange år. For 2016 viser prognosen 13.000 tonn for lite norsk storfekjøtt. Det er mao et stort markedsmessig potensial for å øke storfekjøttproduksjonen og skape inntektsmuligheter for produsenter og matindustri. Storfehold finner en over hele landet og har tradisjonelt skjedd i kombinasjon med melkeproduksjon. Den sterke avdråttøkningen pr melkeku gir behov for færre kyr som igjen gir færre kalver og mindre kjøttproduksjon på melkebruka.

Norges Bondelag vil understreke at mjølkeproduksjonen er, og vil være helt avgjørende for produksjon av norsk storfekjøtt. Større samlet mjølkevolum gir grunnlag for flere mjølkekyr og flere fødte kalver. Likevel, uten en vekst i ammekupopulasjonen, vil Norge ha en underdekning på storfekjøtt. Det må derfor stimuleres økonomisk sterkere til ammekyr.

Regjeringa må

- **Utarbeide en strategi for økt storfekjøttproduksjon i områder med ledige grasarealer som er lite egnet for kornproduksjon.**
- **Innrette virkemidlene slik at det blir mer attraktivt å produsere storfekjøtt både i kombinasjon med melkeproduksjon og på spesialisert kjøttproduksjon**
- **Stimulere ytterligere til bruk av utmarksbeite.**
- **Avvise forslaget fra Grønn skattekommisjon om å avgiftsbelegge norsk storfekjøttproduksjon. Det vil bare øke importen. Norsk produksjon gir mindre utslipp enn import.**

Sau og lam

Mer enn hvert tredje gårdsbruk har sau i større eller mindre skala. Saueholdet finner vi spredd over hele det langstrakte land. Sauen er trolig den viktigste kulturlandskapspleieren i landbruket. Sammen med melkeproduksjonen utgjør sauenæringa ryggraden i distriktslandbruket. I 2015 er lagrene av lammekjøtt bygd opp, og for 2016 er det prognosert 600 tonn for mye kjøtt etter flere år med underskudd.

Med de naturgitte beiteressursene vi har, er det gode forutsetninger for sau og lam. Rovdyr er imidlertid en stor utfordring, jfr kapittel 4.3. Kvaliteten på lammeslaktene øker fra år til år. Over 95 prosent av lammene oppnår nå kvaliteten O eller bedre. En vridning av virkemidlene over til kvalitetslam har gitt veldig god effekt og bidratt til økt produksjon.

Regjeringa må stimulere til å opprettholde saueproduksjonen over hele landet og utnytte utmarksbeiteressursene på en bedre måte enn i dag.

Egg

Det har i flere år vært markedsoverskudd av egg. Fram mot 2012 skjedde det en betydelig omstrukturering av eggsektoren som følge av forbudet mot hold av høns i tradisjonelle bur. Både de som har bygget om og de som har startet opp satser i større grad på utnyttelse, opp mot den konsesjonsfrie grensen på 7.500 høns. Økonomien i eggproduksjonen er utfordrende på grunn av overkapasitet i sektoren.

Vår dato
11.02.2016

Vår referanse
15/00862-48

Nortura SA er markedsregulator i eggsektoren. Reguleringstiltak har blant annet bestått av førtidsslakting og utsettelse av innsettingstidspunkt av verpehøns. Stor sesongvariasjon i salget og overkapasitet gir fortsatt stort behov for reguleringstiltak i eggsektoren.

Regjeringa må sørge for å opprettholde produsentstrukturen i eggproduksjonen og verktøyene i markedsordningen som gjør markedsregulator i stand til å gjennomføre reguleringstiltak.

Kylling

Slaktekylling har gjennom flere år vært en produksjon i vekst. Forventninger om høy vekst i etterspørselen førte til flere nyetableringer i 2013. Fra og med 2014 har svikt i salget av kylling medført at produksjonen er redusert med 15 %. Det er betydelig overkapasitet i næringa som følge av doubling av konsesjonsgrensene. Produsenter får redusert sine innsett.

Næringa har, etter at markedsreguleringen for fjørfekjøtt ble avviklet i 2007 ingen reelle virkemidler for å regulere overskuddet som nå har oppstått. Det er kun kontrakter som regulerer kyllingsproduksjonen.

Dyrehelse har et stort fokus i kyllingnæringa. I 2013 trådte ”Dyrevelferdsprogram slaktekylling” i kraft og i 2014 har fjørfenæringa utarbeidet en egen handlingsplan mot resistens i næringa.

Regjeringa må gi arbeidet med god dyrevelferd og handlingsplan mot resistens i fjørfenæringa prioritet. En spredt produksjonsstruktur er nødvendig for å nå disse målene.

Svin

Svineproduksjonen utgjør store volumer med stor betydning for slakterier, kraftfôrindustri og servicebransjen over hele landet. Relativ små svinebesetninger, spredt over flere landsdeler er viktig for mange bønder i distriktene som er avhengig av å kombinere flere produksjoner for at gården kan gi et levebrød. Høsten 2014 kom endelig svinemarkedet i balanse etter flere år med overproduksjon. Overskuddet ble regulert med å gi kompensasjon for lavere slaktevekter og reguleringseksport. Markedsbalansen er skjør og den er avgjørende for å realisere målpris og sikre tilstrekkelig økonomi for produsentene.

Regjeringa må legges til rette for en variert struktur og geografisk spredning av i svineproduksjon. Dette er særlig viktig for å opprettholde slakterier over hele landet.

MRSA og LA-MRSA er gule stafylokokker som er motstandsdyktige mot antibiotika, og kan smitte mellom mennesker og dyr. 33 svinebesetninger har fått påvist MRSA. Dyr blir ikke sjuke, men smitten kan være alvorlig for mennesker. For å hindre smitte til mennesker har myndighetene og næringa har gått sammen om en ambisiøs strategi med full nedslakting for å hindre at MRSA fester grep i norsk svinehold. Dette får enorme økonomiske konsekvenser for produsentene som rammes og må kompenseres fullt ut for tiltak utført i samsvar med saneringsplan.

Det er avgjørende for bekjempelsen av MRSA at bondens faktiske driftstap dekkes, fra det tidspunkt smitten er påvist.

12.4 Grønt, frukt og bær

Grønnsaker, poteter, blomster, frukt og bær gir en produsentinntekt fra markedet som utgjør vel 16 prosent av produksjonsinntektene i jordbruket. De samme produksjoner mottar ca 2 prosent over jordbruksavtalen, og henter over 90 prosent av inntektene fra markedet. Markedsandelen for norsk produksjon har sunket, og er nå 56 prosent for potet, 50 prosent for grønnsaker og 5 prosent for frukt og bær. Frukt- og bærneringa er helt avhengig av pollinerende insekter. Birøkterne må derfor sikres gode rammevilkår.

Sektoren har et stort markedspotensiale, men markedsadgangen er vanskelig, da produsentene som ønsker å øke produksjonen ofte stoppes av at de ikke får leveringsavtaler med grossistene. I flere deler av landet er det produksjonspotensiale og naturgitte forhold for betydelig økt produksjon, også økologisk. Utfordringen er imidlertid tollvernet. Mange kulturer har et svakt tollvern, og kommer i direkte konkurranse med importerte varer. En overgang til prosenttoll for poteter, epler, bringebær, løk, purre, selleri og frosne grønnsaker, vil styrke konkurransekraften for disse.

For frukt og grønnsaker har man ingen markedsregulator. Imidlertid har en Grøntprodusentenes samarbeidsråd (GPS) som gjennom kulturgrupper løpende samarbeider om prissetting av produktene gjennom sesongen.

Regjeringa må:

- Sikre og bruke tollvernet aktivt for grøntsektoren.
- Stimulere til sorts- og produktutvikling tilpasset norske dyrkingsforhold.
- Starte et arbeid med å kartlegge hvordan norske produsenter lettere kan få markedsadgang for en økt produksjon av frukt og grøntprodukter.
- Stimulere til alternative omsetningskanaler utenom de tre kjedene.

12.5 Pelsdyrnæringa

Regjeringa har meldt at rammer og vilkår for framtidens pelsdyrnæring vil bli drøfta i ei egen melding som Stortinget får til behandling høsten 2016. Norges Bondelag støtter flertallet i pelsdyrutvalget (NOU 2014:15) som går inn for ei bærekraftig utvikling av næringa. De påpekte velferdsutfordringene er overkommelige og velferden for pelsdyr er ivarettatt når regelverket etterleves, og de foreslåtte tiltaka knytta til dyrevelferd blir fulgt opp. Vi merker oss at det samla utvalget slår fast at regelverket som kom i 2011, danner grunnlag for bedre dyrevelferd, men at det fortsatt er utfordringer på området.

Regjeringa må:

- Sørge for at norsk pelsdyrnæring består og utvikles i tråd med anbefalingene til flertallet i pelsdyrutvalget.
- Ikke endre de økonomiske og politiske rammene for pelsdyrnæringa enkeltvis, men være gjenstand for en samla gjennomgang når Stortinget får regjeringas melding til behandling.

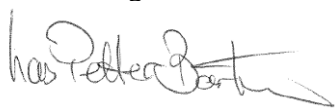
13 Ti grunner for norsk landbruk

Avslutningsvis ber vi regjeringa merke seg 10 gode grunner for norsk landbruk. Disse bør reflekteres i meldinga.

- **Norsk landbruk gir mat på bordet.** Kjøtt, melk og plantevekster fra det norske landbruket står for om lag halvparten av maten vi spiser i Norge.
- **Norsk landbruk er i verdenstoppen på dyrehelse.** Vi bruker minst antibiotika av alle i Europa, og har svært lave forekomster av dyresykdommer og smittestoffer som kan smitte fra dyr til menneske.
- **Norsk landbruk har lavt forbruk av plantevernmidler.** Vårt kalde klima bidrar til god plantehelse og minsker behovet for plantevernmidler. Sammen med et strengt regelverk for bruk av slike stoffer. Resultatet er ren frukt og rene grønnsaker, og det laveste forbruket av plantevernmidler i Europa.
- **Norsk landbruk gjør at du vet hva du spiser.** Norsk mat holder høy kvalitet og produseres på en måte som tar hensyn til naturen og dyrene. Det er strenge kvalitetskrav til norsk landbruk og matindustri. Veien fra bonde til forbruker er kort og oversiktlig.
- **Norsk landbruk bidrar til levende lokalsamfunn over hele landet.** Matproduksjon foregår der jorda ligger, og gjør at vi har bosetting i alle deler av Norge. Landbruket og bonden gir vekst og bidrar til aktivitet i små og store lokalsamfunn.
- **Norsk landbruk skaper vekst og verdiskaping.** Hver tiende bedrift i Norge er et gårdsbruk. Det er 90 000 arbeidsplasser i verdikjeden for mat. Matindustrien er landets største fastlandsindustri med årlig omsetning på om lag 140 mrd. kroner.
- **Norsk landbruk sørger for biologisk mangfold og et åpent og levende landskap.** Planteproduksjon og husdyr gir et åpent kulturlandskap. Beitedyr bidrar også til å opprettholde et biologisk mangfold i naturen.
- **Norsk landbruk bidrar til den globale matproduksjonen.** Verdens befolkning øker og vi står overfor stadig større klimautfordringer som vil skape problemer for verdens samlede matproduksjon. Da er det spesielt viktig med en sterk nasjonal matproduksjon.
- **Norsk landbruk garanterer matforsyning i krisetider.** Nasjonal matproduksjon og kunnskap om hvordan bruke jorda, er et viktig sikkerhetsnett i ei krisetid. Norsk landbruk er avgjørende for beredskap og sjølforsyning dersom det oppstår kriser som hindrer import av mat.
- **Norsk landbruk er ei viktig framtidsnæring.** Landbruket med sine fornybare råvarer vil være en sentral bidragsyter til en grønnere økonomi i framtida og bli avgjørende for gjennomføringen av det grønne skiftet.

Norges Bondelag har store forventninger til den nye Stortingsmeldinga om jordbruk og ønsker lykke til med et viktig arbeid for bønder, næringsmiddelindustri og forbrukere, men også for sorsamfunnet og lokalsamfunnet rundt bøndene, for natur, for klima og for reiselivet!

Med vennlig hilsen

Lars Petter Bartnes

Per Skorge